

Prava pobožnost prema Lk 18, 9-14

Petričević, Josip

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:777200>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-05**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu

Josip Petričević

Prava pobožnost prema Lk 18, 9- 14

Diplomski rad

Mentor: red. prof. dr. sc. Karlo Višaticki

Đakovo, 2017.

Sadržaj

UVOD	1
1. Farizeji i carinici.....	2
1.1. Farizeji	2
1.2. Carinici	3
2. Pravednost i poniznost naspram milosti	3
2.1. Pravednost ljudska i pravednost Božja	3
2.1.1. Pravednost u židovstvu	4
2.1.2. Božja pravednost.....	4
2.2. Poniznost	5
2.3. Milost Božja	6
2.3.1. Milost u Starom zavjetu	6
2.3.2. Milost u Novom zavjetu.....	7
3. Isusova nova antropologija.....	8
3.1. Otvorenost prema čovjeku.....	8
3.2. Drugi kao bližnji.....	9
4. Lukino evanđelje, kratki pregled.....	11
4.1. Luka Evanđelist	11
4.1.1. Način Lukinog pisanja	11
4.1.2. Lukino autorstvo	12
4.1.3. Lukina teologija i odnos prema povijesti	12
4.1.4. Odnos Lukinog i ostalih evanđelja	13
5. Isusove prispodobe	14
5.1. Pojam i značenje usporedbe	15
5.2. Usporedbe u sinoptičkim evanđeljima	15
6. Božje praštanje i spasenje izgubljenih	17
6.1. Praštanje grešnicima	17

6.2. Spasenje izgubljenih	19
7. Prispodoba o farizeju i cariniku Lk 18, 9- 14.....	19
7.1. Egzegeza teksta.....	19
7.1.1. Općenito o tekstu	20
7.1.2. Prvi dio usporedbe Lk 18, 9-10.....	20
7.1.3. Molitva u Starom zavjetu.....	20
7.1.4. Molitva u Novom zavjetu	22
8. „Pravednik“ i „Grešnik“	25
8.1. Molitva farizeja Lk 18, 11-12.....	25
8.2. Molitva carinika Lk 18, 13	27
8.3. Opravdanje u poniznosti Lk 18, 14	29
ZAKLJUČAK	31
IZVORI I LITERATURA.....	32

SAŽETAK

Govoreći o paraboli, prvo na što pomislimo je Novi zavjet, odnosno Isusove prisposode. No parabola kao termin je korišten još u staroj Grčkoj, točnije kod Aristotela. Parabola je definirana kao retorički termin i korištena u retorici grčkih filozofa i političara. Retorika i njeno izučavanje je bila jedna od najvažnijih i najcjenjenijih disciplina u to doba, a parabola je bila dio retorike

Parabola u Bibliji je definirana kao književna vrsta i zbog toga trebamo vidjeti gdje je podrijetlo parabole kao književne vrste. Podrijetlo parabole možemo naći u židovstvu, točnije u židovskoj vjerskoj tradiciji. Uspoređujući upotrebu i značenje pojma parabole koju je imala u Grčkoj i u židovstvu vidimo jednu jasnu razliku, razliku u značenju tog pojma. Dok je u Grčkoj pojam parabole korišten samo za retoriku, u židovstvu je taj pojam imao puno šire značenje prvenstveno obogaćena jezičnim derivacijama.

Tema našeg diplomskog rada je prisposoda o farizeju i cariniku, točnije pobožnost koja se opisuje u ovoj prisposodi. U prvim poglavljima donosimo sve aspekte koji su vezani uz Isusovu poruku koja je temelj ove prisposode uspoređujući dva lika, farizeja i carinika. Donosimo karakteristike farizejeve i carinikove pobožnosti i vjerskog osjećaja kroz prizmu pravednosti, poniznosti, milosti ljudske i Božje te napose karakteristike Isusove poruke nove antropologije.

U ostalim poglavljima donosimo egzegezu samog teksta prisposode iz Lukinog evanđelja analizirajući tekst koji smo podijelili na više dijelova. Razdvojili smo i opisali temeljnu teološku poruku iskazanu prenesenim, alegorijskim smislom.

Ključne riječi: parabola, Isus, farizej, carinik, pobožnost

SUMMARY

True devotion according to Lk 18, 9- 14

Speaking of parables, first of all, we think of the New Testament, or Jesus' Parables. But the parable as a term was used in ancient Greece, more precisely at Aristotle. The parable is defined as a rhetorical term and used in the rhetoric of Greek philosophers and politicians. Rhetoric and her study was one of the most important and most respected disciplines at that time, and the parable was part of the rhetoric.

The Parable in the Bible is defined as a literary species and for this reason we need to see where the origin of the parables is literary. The origins of the parable can be found in Judaism, more precisely in the Jewish religious tradition. Comparing the use and meaning of the concept of parable in Greece and Judaism, we see a clear distinction, a difference in the meaning of this notion. While in Greece the term parable was used only for rhetoric, in Judaism this term had a much wider meaning, primarily enriched by linguistic derivations.

The subject of our graduate work is the parable of the Pharisee and the Tax collector more precisely the devotion described in this parable. In the first chapters, we bring all the aspects related to Jesus' message that is the basis of this parable, comparing two figures, Pharisee and Tax collector. We bring the characteristics of the Pharisee and Tax collector of piety and religious feeling through the prism of justice, humility, the grace of man and God, and the characteristics of Jesus' new anthropology.

In other chapters, we bring the exegesis of the text of the parable of the Lukes Gospel by analyzing the text that we have divided into several parts. We divided and described the fundamental theological message expressed in the transcribed, allegorical sense.

Keywords: parabel, Jesus, Pharisee, Tax collector, devotion

UVOD

Da bi se pristupilo bilo kojem dijelu biblijskog teksta mora se uložiti napor da bi se razumjelo, prihvatilo i shvatilo bogatstvo teksta kroz istraživanje njegove poruke, širine i dubine. Izbjegavajući krivo i proizvoljno interpretiranje teksta i poruke moraju se uzeti sve činjenice vezane uz sam tekst. Kada nađemo kontekst, povijesne okolnosti u kojima je tekst nastao tek onda možemo shvatiti tekst u potpunosti i na pravi način.

Bogatstvo koje daje Biblija zahtjeva ispravno i dosljedno tumačenje, kako teksta u cjelini tako i svakog retka pojedinačno. Moramo uzeti u obzir vrijeme i okolnosti u kojima je tekst pisan i razloge zbog kojih je pisan. Današnji čovjek živi u potpuno drugačijem vremenu i okolnostima, i zato je veoma važno prenijeti tadašnju misao koja je vodila svete pisce na današnju situaciju kroz biblijsku egzegezu.

Poruka koju donosi Biblija je sjevremenska i time svatko, u bilo kojem vremenu, društvenom okruženju i prostoru može naći u Bibliji smjernice za svoj život. Sve što se događa nama u svakodnevnom životu ima smjernicu u Bibliji. Oblik koji Isus izabire da bi dao smjernice u svakodnevnom životu su usporedbe. Usporedbe uzete iz svijeta koji je dostupan svakom čovjeku uvelike pomažu shvaćanju poruke koju Isus propovijeda. Isus u svojim usporedbama iznosi baš one događaje koje ljudi mogu razumjeti i doživjeti na pravi način kroz slušanje, shvaćanje i prihvaćanje.

1. Farizeji i carinici

Ove dvije vrste ljudi su bili potpuno oprečni u židovskom društvu. Jedni su smatrani učenima i bili su poštovani, dok su drugi bili smatrani kvislinzima, izdajicama svoga naroda.

U ovom poglavlju ćemo donijeti povijesne opis, svrhu i društveni položaj farizeja i carinika.

1.1. Farizeji

Farizeji su bili vjerska skupina u židovstvu o kojima imamo podatke još od Josipa Flavija. Ime „farizej“ ima korijen u hebrejskoj riječi *perušim*= „odijeljeni“.¹ Taj naziv najvjerojatnije su dobili zbog svog načina obdržavanja zakona, odnosno zbog svog rigoroznog načina shvaćanja i prakticiranja zakona. Krajem 2. stoljeća su se pojavili kao protivnici Hasmonejaca, nasljednika dinastije Makabejaca koji su podržavali helenističke težnje i svjetovnu politiku. Farizeji su baš zbog te borbe kasnije uživali veliki utjecaj u židovskom društvu. Njihov religijski i duhovni autoritet im je donio čast i poštovanje u narodu. Za razliku od svećeničkog sloja „saduceja“ nisu bili svećenici.²

Srž farizejskog učenja je bilo potpuno ispunjavanje zakona. Zbog shvaćanja da je u Zakonu sadržana apsolutna Božja volja i da spas jedino može doći ispunjavanjem Zakona, farizeji su se najstrože držali Zakona. Iako su Zakon shvaćali i smatrali ga apsolutnim, smatrali su da Zakon treba prilagoditi situacijama jer obdržavanje nije smjelo činiti čovjeku štetu. Pošto je pisani Zakon već bio fiksiran morali su naći neki drugi način za prilagođavanje Zakona. Tako je nastala usmena predaja, odnosno usmena Tora. Naučavali su da i ne-Izraelci mogu sudjelovati u spasenju. Time su pokazali da su svjesni potrebe milosti.

U Novom Zavjetu farizeji su prikazani kao Isusovi protivnici. I sam Isus im prigovara zbog njihove gramzivosti (Mk 12, 40), častohleplja (Mt 23,5) i prijetvornosti (Mt 15, 3-7). Sukob između Isusa i farizeja je također za jedan od razloga imao i preveliku pažnju od strane farizeja, usmjerenu prema izvanjskoj pobožnosti, a ne prema unutrašnjem vjerskom osjećaju.

¹ Usp. *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1997., str. 90.

² Usp. *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1988., str. 88.

1.2. Carinici

Carinici su bili privatne osobe kojima je Rim unajmio pravo za pobiranje carine.³ Sinoptici ih spominju često, dvadeset puta. Bili su najomraženija klasa u židovskom društvu. Koji je bio zadatak carinika? Naime Rimljani su određivali za svako područje određenu sumu poreza, koju su carinici trebali da sakupe. Dakle, za jedan teritorij znalo se da je od naroda koji tu živi trebalo skupiti toliku i toliku sumu novca. Međutim, carinici su uz pomoć rimskih legionara množili tu sumu dva, tri ili pet puta jer su mogli tražiti sumu i veću nego što je sam porez.

Zbog svoje kolaboracije sa osvajačima i zbog svoje gramzivosti carinici su smatrani „grešnicima“ u svom vlastitom narodu. „Najpoznatiji“ carinik u Bibliji je apostol Matej (Mt 9,9). Još jedan carinik koji je naveden po imenu je Zakej, koji nije bio samo carinik, nego je, kao što Biblija navodi, carinski starješina (Lk 19, 2-10). Isus pokazuje svojim djelima da stoji uz one koji su socijalno deklasirani i smatrani grešnicima, a samim time u tu grupu potpadaju i carinici. Za razliku od židovskog shvaćanja, Isus govori o poniznosti čovjeka i milosti Božjoj koja i najvećeg grešnika može vratiti k Bogu. Primjeri takvih carinika su gore navedeni apostol Matej i carinski starješina Zakej koji je ugostio Isusa u svome domu.

2. Pravednost i poniznost naspram milosti

Pojam pravednosti je većinom upotrebljavan za pravedan red u odnosu između dvaju ili više osoba. U Bibliji se pravednost dijelila na pravednosti ljudsku i pravednost Božju. Pravednikom se nazivao samo onaj koji je pravedan u odnosu na Božje spasenje.

2.1. Pravednost ljudska i pravednost Božja

Pravedan i pravednost su uobičajeni načini prevođenja hebrejskih riječi „sedeq“ i „sedaqa“ koji se teško mogu prevesti na bilo koji moderni jezik.⁴ Neposredno shvaćanje pravde i pravednosti među ljudima je ono što se događa u svakodnevnom životu. Posebna vrsta nepravde je ona koja se temelji na rasnoj, kulturnoj, religioznoj, nacionalnoj,

³Usp. Isto, str. 57

⁴Usp. R. E. BROWN, *Biblijska teologija Staroga i Novoga Zavjeta*, KS, Zagreb, 1980, str. 186.

ekonomskoj i drugim diskriminacijama te naročito na praktičnom nijekanju raznih prava i sloboda čovjeka pojedinca.⁵ Po sebi takva pravednost je naravna i ima naravne motive, no ako toj naravnosti pridodamo i nadnaravnost, onda pravednost i pravdu možemo gledati kroz teološke pojmove pravednosti.

2.1.1. Pravednost u židovstvu

Pojam pravednosti u židovskoj kulturi je imao juridičko i izvanjsko svojstvo. U židovstvu nije postojala apstraktna ideja pravednosti. Pojam je u židovstvu veoma opsežan i vrlo bogat u značenju. Ideal pravednosti je poštivati zakon i pravdu, odnosno opsluživati zakon i pravdu i čuvati sve Božje naredbe. U svim najstarijim predajama pravednost se upotrebljavala u odnosu na Božja spasenjska djela i u značenju odnosa prema zajedništvu. Time značenje riječi „vjerovati“ i riječi „nadati“ dolazi u suodnos sa pravednošću. Starozavjetni proroci govore o pravednosti. Prorok Amos je kritizirao socijalno stanje u izraelskom društvu i to je u središtu njegovog navještaja. Oštro napada ljude na vlasti jer su oni ti koji su se prestali solidarizirati sa onim članovima društva koji su ispod njih. Ne solidarizirati se sa siromašnima i nevinima je grijeh protiv Boga i Božje pravednosti (Am 2,6; 5,11; Iz 5,23; 29, 21).

I prorok Hošea u svom navješčaju govori o pravednosti kroz ono ponašanje i djelovanje koje je u temelju spasenjskog zajedništva (Hoš 2, 21-22). Shvaćanje pojma pravednosti kroz prizmu vjernosti, solidarnosti i poniznosti koriste i drugi proroci (Iz 1, 21.23; Sef 2,3; Hab 1, 4.13; Jr 3,11). Pravednost proroci koriste i u eshatološkom smislu, u smislu pravednosti koja nije još tu ali će doći. Bog daje priliku budućim stanovnicima Siona da žive u pravednosti te povezuju pravednost sa Mesijom koji treba doći. Nigdje se pojam pravednosti ne upotrebljava više nego u psalmima koji imaju također spasenjsko značenje jer pravednost je ona stvarnost pod kojom se pojavljuju sva Božja spasenjska svojstva.

2.1.2. Božja pravednost

Prije svega Božja pravednost označava Božju vjernost prema Svom narodu kojeg je izbavio iz ropstva i sužanjstva. U molitvi za pravednost Izraelci se spominju Božje vjernosti a

⁵Usp. T. JOZIĆ, *Društvena teološka etika*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2000., str. 11

ne svojih zasluga. Božja neograničena sloboda je u temelju Božje pravednosti i vjernosti. U židovskom shvaćanju pojam pravednosti uvijek ostaje nedefiniran baš zbog toga što je Božja pravednost nešto što nadilazi sve ljudske norme i ljudska shvaćanja.

Božja pravednost je sveobuhvatna i zahvaća sve ljude. Ona je dana samo onima koji žele imati udjela u toj pravednosti. Ona se također poistovjećuje sa sudom, jer mnogi pravednici su proganjani zbog svoje pravednosti. Sud po sebi je samo način a i posljedica ljudskog spasenja, jer po sudu pravednik dopijeva do spasenja i otkupljenja.

Pravednost je zapravo Božja milost, njegova dobrota, spas u punom smislu riječi, pobjeda, vjernost, mir i ustrajnost, neporočnost, pravično Božje ponašanje prema narodu.⁶

2.2. Poniznost

Kao prvo, trebamo znati što je zapravo poniznost kako bismo znali kako je i zašto postići. Poniznost je vrlina. Kao i sve druge vrline i ona nam je urođena, stoga je ne trebamo naučiti, nego samo osvijestiti i izražavati. Vrlinu poniznosti nam onemogućava vlastiti ego i predrasude kojih se, kao i svih napasti, treba osloboditi. Kad bolje promislimo, ono što nas sprečava da kultiviramo poniznost su mane kao što su oholost, arogancija, *ego*, taština, strah, neznanje, predrasude i druge. A budući da mane sprečavaju ispoljavanje poniznosti, jasno je da je poniznost uistinu vrlina, jer mane se suprotstavljaju vrlinama. U prilog tomu da je poniznost vrlina ide i činjenica da nedostatak poniznosti uzrokuje mane kao što su oholost, arogancija, bahatost, egoizam, taština, hvalisavost i slično. Postojanje neke mane znači da nedostaje neka vrlina.

U Svetom pismu se poniznost veliča i preporučuje, a kako je Biblija neka vrsta Stvoriteljeve upute ljudima, slično kao što i uređaji imaju uputstva za uporabu od proizvođača, znamo da možemo učinkovito funkcionirati tek kad djelujemo prema uputama našeg Stvoritelja, a one uključuju i poniznost. Bez poniznosti nema nam života u blagostanju. Kao što neki uređaj ne može ispuniti svoju svrhu i funkcionirati kako treba ako ne čini "poslušno" točno ono što mu je proizvođač namijenio, tako ni mi ne možemo ostvariti sve svoje potencijale ako ne slušamo ponizno upute kako Stvoritelja tako i onih koje nam je Stvoritelj dao da nam pomognu na našem životnom putu. Čak i naši najveći kritičari i "neprijatelji" u našim očima poslani su nam kako bismo preko njih ojačali neku vrlinu, pa

⁶A. REBIĆ, *Pravednost u Starome zavjetu*, Bogoslovska smotra, Vol. 62 No. 1-2 Prosinac, 1992, str. 44-45.

umjesto da se spuštamo na njihov nivo i uzvraćamo istom mjerom, trebamo ponizno prihvatiti pouku Stvoritelja i iskoristiti priliku da ojačamo neku od svojih vrlina kao što su praštanje, suosjećanje, tolerancija, bezuvjetna ljubav i slično.

Izvor poniznosti je u istini koja se temelji na dubokoj svijesti o vlastitim ograničenjima i grešnosti. Ta ograničenja i grešnost su samonametnuti, a uzrok tome je nedostatak poniznosti odnosno poslušnosti prema Stvoritelju tj. njegovim uputama i zapovijedima. Dokle god se ne držimo Božjih zapovijedi i uputa i prepuštamo se grijesima (manama i slabostima) umjesto da kultiviramo svoje vrline, bit ćemo ograničeni i daleko od blagostanja. Čovjeka svjesnog takve stvarnosti to saznanje vodi prema jednom dubljem smislu ovisnosti o Bogu i njegovu milosrđu kao i prema sve većoj želji da čini volju Božju na ovome svijetu u svemu što čini. Poniznost podrazumijeva potpunu ovisnost o Stvoritelju i zahvalnost za sve što nam je omogućio.

2.3. Milost Božja

Riječ milost izvor svoga značenja ima u hebrejskim riječima „hen“ i „hesed“. Zato, kao i te riječi, milost „prvotno znači naklonost, nedugovanu dobrohotnost neke visoke ličnosti, zatim konkretno svjedočanstvo te naklonosti što je pruža onaj koji prima i nalazi milost“.⁷ U teologiji ta riječ označava Boga koji po Svojoj ljubavi pokazuje prema čovjeku blagonaklonost, dobrohotnost i ljubav. Središnja poruka Starog i Novom zavjeta je upravo Božja milost.

2.3.1. Milost u Starom zavjetu

Stari zavjet govori o milosti kroz Boga, njegovo stvaranje, izabiranje, davanje obećanja i ispunjenje tih obećanja. Milost je prvenstveno Božji dar, i iako je nezaslužan, On nam ga ipak daje iz slobode i ljubavi. Bog milosti je istovremeno i Bog Stvoritelj, i stvorenja su Njegovi darovi.

Moramo imati u vidu da je čovjek biće koje je od početka grešnik i kojemu treba posvećenje i očišćenje. Milost izabranja i saveza, koja se očitovala u Abrahamu i Mojsiju, nakon propasti kraljevstva počinje se odnositi na Mesiju. On je onaj koji će ih osloboditi i

⁷Usp. Fra Luka Markešić, *Čovjek u Božjoj milosti*, Franjevačka teologija Sarajevo, Sarajevo, 2008., str.13.

odvesti u obećanu zemlju. Dolazak Mesije je dovršetak djela stvaranja i obnove svega u Bogu. Poruka o protološkom raju, na početku stvaranja, postaje istodobno obećanje eshatološkog raja na kraju Božjeg stvaranja.⁸ On je u Starom zavjetu osobni Bog i glavni subjekt povijesti svijeta i čovjeka, i prvo se objavljuje određenim ljudima a onda i cijelom izraelskom narodu. Prvo se objavljuje Abrahamu, zatim izraelskom narodu preko Mojsija, da bi se kasnije preko proroka prenijela poruka o Novom savezu i novom stvaranju cijelog svijeta.

2.3.2. Milost u Novom zavjetu

Kada govorimo o Novom zavjetu, odnosno o milosti u Novom zavjetu, onda govorimo o Isusu Kristu koji je temelj Božanske poruke. Starozavjetno iskustvo milosti produbljeno je u osobi Isusa Krista. Tumačenje milosti nalazimo kod sinoptika, Pavla, Ivana, u poslanici Hebrejima, Petrovoj poslanici i knjizi Otkrivenja. Ispunjenje starozavjetnih obećanja se događa po Isusovoj poruci o blizini Božjega kraljevstva (Mk 1,15). Ono što je novost je da je Božja poruka univerzalna jer prelazi granice Izraela i objavljuje se cijelom svijetu i za cijeli svijet. Još jedna novost je radikalnost poruke jer je u centru sad odnos prema siromasima, odbačenima, ugroženima i napose grešnicima. Isus Krist je savršena slika Božja i oličenje Njegove milosti.⁹

Prvi teolog „milosti“ je sv. Pavao koji je prvi počeo teološki razmišljati o Božjoj milosti kroz riječi i djela Isusa Krista. Jedno od mjesta gdje on posebice govori o milosti je njegova poslanica Rimljanima (Rim 3, 21-23)¹⁰ Pavao obrađuje narav i sadržaj milosti koju je Bog u svojoj blagonaklonosti i novom osobnom odnosu prema čovjeku, dao u osobi Isusa Krista.

Kršćanska egzistencija sad upravo znači „biti u Kristu“. Zahtjev nasljedovanja Krista postaje novi etički imperativ i novi zakon, a i kršćanstvo postaje religija milosti.

Čovjek kao grešnik dobiva milost opravdanja u povijesti svijeta jedino po Isusu Kristu i po Njemu čovjek postiže s Bogom, sa svojim bližnjim, sa samim sobom i sa svijetom drugih

⁸Usp. Isto, str. 21.

⁹Usp. Isto, str. 23.

¹⁰„A sada se nezavisno od Zakona očitovala Božja pravednost za koju svjedoče Zakon i Proroci, i to pravednost Božja po vjeri u Isusa Krista za sve koji vjeruju- nema razlike, jer svi su sagriješili i lišeni su Božje slave- i svi su opravdani darom Njegove milosti, otkupljenjem u Kristu Isusu“

stvorenja. Krist je novi Adam (1 Kor 15, 45). Isus postaje „prisutni“ Bog među svojim narodom.

3. Isusova nova antropologija

Novost Isusa Krista se prvenstveno sastoji u Njegovoj novoj antropologiji, odnosno odnosu prema čovjeku. To je nešto novo za Židove, a i jedan obrat u shvaćanju drugoga.

3.1. Otvorenost prema čovjeku

Isus Krist nam u svome ponašanju daje smjernice i postavke na kojima se temelji Njegov odnos prema čovjeku. Iz Isusovog čovještva uočavamo što znači biti čovjek. Isus svojim čovještvom silazi u dubine ljudske egzistencije drugoga i tako i nama pokazuje primjer kojima trebamo slijediti, ali uvijek sa pogledom uprtim prema Bogu u odnosu prema čovjeku. Otvorena antropologija pretpostavlja potpunu otvorenost prema Bogu i potpunu otvorenost prema drugom.

Polazeći u govoru o Isusovoj antropologiji prvo moramo naglasiti da je Isus shvaćao svijet onakvim kakav on stvarno jest, put zla i grijeha, niti svojim djelovanjem želi odvojiti one koji su grešni od onih koji nisu. Isus želi stvoriti razumijevanje među ljudima, razumijevanje za siromašne, prezrene, odbačene. Zato Isus radi nešto nezamislivo, sjedi sa grešnicima i carinicima i tako pokazuje svoju otvorenost prema svima, bez razlike i bez predrasuda i gdje nitko nije unaprijed isključen, nego ima priliku biti spašen.

Konkretnost, dakle, Božje ljubavi očitovala se prvenstveno u Isusovu iscjeliteljskom djelovanju onih koji su bili ili izbačeni iz društva, kao primjerice gubavci, ili su bili beznačajni kao što su slijepci, uzeti, gluhonijemi, ili su smatrani javnim grešnicima kao što su carinici i bludnice.¹¹ Sve to nam pokazuje način Božjega gledanja na svijet i čovjeka jer je svijet u sebi dobar i takav je stvoren, no, kroz zlo i grijeh se izopačio. Zato ga sad treba vratiti u originalno, dobro stanje. Isus kroz svoja iscjeljenja ulazi u odnos sa čovjekom i otkriva mu Božju stvarnost i prisutnost, otvara oči čovjeku da vidi Božju otvorenost prema spasenju svakoga čovjeka, na koji čovjek mora odgovoriti vjerom i povjerenjem kao temeljnim

¹¹Usp. B. LUJIĆ, *Isusova otvorena antropologija*, KS, Zagreb, 2005., str. 430.

egzistencijalnim stavom. Takav odnos između Boga i čovjeka otvara potpuno nove perspektive jer u takvom ispravnom odnosu Bog čovjeka odvodi izvan granica osjetnosti i tjelesnosti i dovodi ga u prostor Božjih perspektiva, u prostor koji seže čak i izvan granica smrti. Najuočljiviji primjer toga je upravo Isusova smrt i uskrsnuće kao dokaz, ne samo ljubavi Božje nego i vjere ljudske. Kada prihvatimo sa potpunim povjerenjem ono što nam Bog nudi, onda nam se i Isusova iscjeliteljska djelatnost neće više činiti kao neko neobjašnjivo čudo, nego kao potvrda naše vjere da je Isus Bog.

Pod Isusovim iscjeliteljskim djelovanjem nisu samo „fizičke“ bolesti nego i opraštanje grijeha, vidljivo u susretima sa „grešnicima“. Zakej (Lk 19, 1-10), žena grešnica (Lk 7, 36-50), žena preljubnica (Iv 8, 1-11). Isusova usporedba o radnicima u vinogradu (Mt 20, 1-16) je nadopuna priči o praštanju. Tu se pokazuje Božja dobrota u liku gospodara vinograda. Iako nije logično da oni prvi dobiju kao i oni zadnji, to je samo ljudska logika. Zato se naglasak stavlja na Božju dobrotu koja daje isto i onima prvima, a i onima zadnjima.

Potpuno ozdravljenje osobe može doći samo kad mu se i grijesi oprost, zato smo naglasili da Isus ne liječi samo tijelo, nego i dušu i duševno stanje osobe i otvara mu vrata koja su za tu osobu možda samo naizgled bila zatvorena. Isus u ime Boga i uz njegovu „punomoć“ liječi i ozdravlja i tako u svojoj osobi pokazuje zbilju Božjega kraljevstva kao kraljevstva slobode i ljubavi. I tako čovjek dobiva nove temelje otvorenoga bića zdravih odnosa i prema Bogu i prema svemu drugomu stvorenju.¹²

3.2. Drugi kao bližnji

Isusova antropologija se najviše primjećuje u zahtjevu za odnosom sa bližnjim. Kroz cijelu se povijest, barem u nekim aspektima shvaćalo čovjeka i postupalo se prema njemu na human način i sa poštovanjem, no uvijek su postojale manjkavosti. Čak se i u Starom zavjetu određuje odnos među ljudima (Lev 19, 11-18).¹³ Kao što je vidljivo iz teksta, govori se kako se treba ponašati prema „bližnjemu“, no taj bližnji u kontekstu znači zapravo „sunarodnjaka“.

¹²Usp. Isto, str. 433.

¹³„Nemojte krasti; nemojte lagati i varati svoga blišnjega. Nemojte se krivo kleti mojim imenom i tako oskvrnjivati ime svoga Boga. Ja sam Jahve! Ne iskorišćuj svoga blišnjega niti ga pljačkaj! Radnikova zarada neka ne ostane pri tebi do jutra. Nemoj psovati gluhoga niti pred slijepca stavljaš zapreku. Svoga se Boga boj! Ja sam Jahve! Ne počinjajte nepravde u osudama! Ne budi pristran prema neznanome, niti popuštaj pred velikim; po pravdi sudi svome bližnjemu! Ne raznosi klevete među svojim narodom; ne izvrgavaj pogibli krv svoga blišnjega. Ja sam Jahve! Ne mrzi svoga brata u svom srcu! Dužnost ti je koriti svog sunarodnjaka. Tako nećeš pasti u grijeh zbog njega. Ne osvećuj se! Ne gaji srdžbe prema sinovima svoga naroda. Ljubi blišnjega svoga kao samoga sebe. Ja sam Jahve!“

No Isusova antropologija je radikalizirala shvaćanje pojmova, ne samo bližnjega, nego i neprijatelja, a najkonkretnije se očituje u Isusovim dvjema zapovijedima ljubavi. Iako se možda čini da je riječ o dvije vrste ljubavi, to je ustvari jedna ljubav jer ljubav i može biti samo jedna, samo što se kroz ljubav prema Bogu zrcali i pokazuje ljubav prema čovjeku. Ljubav prema samome sebi i prenošenje te iste ljubavi ne odnosi se samo na naše bližnje, nego i one nepoznate, one strance koji nam dolaze u život. Dopuštajući si takvu ljubav čak i prema njima mi ustvari izlazimo iz samih sebe i otvaramo se mogućnostima u upoznavanju drugog i drugačijeg, a u isto vrijeme postajemo svjesni sebe i onoga manjkavoga u nama da bi sebe u potpunosti spoznali.

Čovjek je kao društveno biće pozvan na odnos jer je već od svoga početka u odnosu s Bogom, i to je ono što ga definira. Zato ući u odnos s drugim zapravo znači ispunjenje onoga što je osoba u sebi. Uništavanjem drugoga mi uništavamo sami sebe, svoju osobnost, a i sliku Božju u nama koja nas i zove u odnos, kako s Bogom tako i sa čovjekom. Zato Isus u svojim govorima pod pojmom „bližnji“ ne smatra samo sunarodnjake, prijatelje i rodbinu, nego sve ljude, što se najbolje vidi u prisposobi o milosrdnom Samarijancu (Lk 10, 29. 37) gdje se ustvari vidi da bližnji nije onaj tko ti je blizak po vjeri, naciji ili bilo čemu drugome, nego po tome da li vidi tvoju patnju i da li je spreman pomoći. U istom ovom okviru pojma bližnjeg možemo shvatiti i Isusov govor o ljubavi prema neprijateljima (Mt 5, 43- 48). Stranac i neprijatelj su po svojoj definiciji dva potpuno različita pojma, no baš tu se vidi što je i kakva je ustvari Božja ljubav. To je ljubav koja u postupku prema svojim stvorenjima ne pravi razlike, nego ih sve voli na isti način jer su iz iste ljubavi stvoreni i po istoj ljubavi održavani. Zato je potrebno posebno naglasiti ljubav prema neprijatelju jer to je nešto sasvim novo što Isus donosi. Ljubav prema neprijatelju je najbolji primjer prihvaćanja drugoga, bez obzira da etičke norme iz kojih je to neprijateljstvo na kraju krajeva i došlo. Kao što smo već rekli, bližnji je onaj koji je spreman pomoći onda kad je to nekome najpotrebnije, no ni tada taj bližnji ne postaje bližnjim kroz vjeru ili naciju, nego postaje bližnji kroz prizmu čovjekovog susreta, iskrenog susreta sa drugim čovjekom. Da bi se uopće mogao dogoditi takav susret potrebna je apsolutna sloboda jer samo u njoj možemo spasiti sebe a i našega bližnjeg- neprijatelja. Zato i sam Bog neprijatelje smatra najbližima, jer su upravo neprijatelji oni kojima treba najviše pomoći. Oni su u najvećoj opasnosti da propadnu kao ljudi jer ih njihova vlastita mržnja uništava i mijenja onu Božju sliku koja je u njima.

4. Lukino evanđelje, kratki pregled

Jedna od najljepših Isusovih prispodoba je prispodoba o farizeju i cariniku koji su došli u hram da se pomole. Ova prispodoba je, iako ispričana veoma davno, i dalje veoma aktualna, usudili bismo se reći pogotovo u današnje vrijeme kad je kriza morala na najvišem nivou.

4.1.Luka Evanđelist

Luka je bio Sirijac, po Euzebiju je bio rodom iz Antiohije. Potjecao je iz poganske, a ne židovske sredine.Za to svjedoče sv.Irenej, Tertulijan, Origen, a posredno i sam Pavao. Prema Muratorijevu kanonu nije vidio ni slijedio Isusa dok je Isus bio na zemlji. Djela apostolska i Pavlove poslanice pokazuju da jebio pratilac i učenik Pavlov. Na Pavlovom drugom misijskom putovanju Luku prvi put srećemo uz samog Pavla. Kasnije ga susrećemo uz Pavla na putu za Jeruzalem, te na putovanju u Rim, čiji se opis puta nalazi u Djelima apostolskim.Nakon Pavlove smrti ništa se pouzdano ne zna o njegovu životu. Mjesto i način Lukine smrti također nisu sigurni. Crkva ga slavi kao mučenika.¹⁴

4.1.1. Način Lukinog pisanja

Luka u svom pisanju izražava ideju o tome da Bog ostvaruje svoju namisao, koja se u Lukinom tekstu najbolje vidi kroz Isusov život i rad. To se sve kasnije nastavlja kroz život i svjedočanstvo Crkve. Temelj cjelokupnog Lukinog teksta je vezan uz motiv Božjeg obećanja a i o ispunjenju tog istog obećanja. Za Lukino evanđelje je karakterističan način na koji je Božja ljubav prikazana kao aktivna u različitim smjerovima i među različitim ljudima.¹⁵ Za razliku od Mateja i Marka, koji naglasak stavljaju na kraljevstvo i silu, Luka stavlja naglasak na ljubav koja se provlači ne samo kroz Evanđelje, nego i kroz Djela apostolska, pogotovo kroz Isusove usporedbe koje Luka spominje. Također, Lukino evanđelje je najduže.

¹⁴J. ANTOLOVIĆ, Duhovni velikani: sveci katoličke crkve II, Filozofsko- teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1988, str 413-414

¹⁵Usp. L. MORRIS, *Tumačenje Evanđelja po Luki*, Dobra Vest, Novi Sad, 1983., str.14.

4.1.2. Lukino autorstvo

Predaja jednoglasno tvrdi da je Luka autor, kao i suglasnost da se Luka poistovjećuje sa piscem Djela apostolskih. Iako nije potpuno sigurno, mnogi dokazi ukazuju na to da je Luka pisac. I sam tekst ukazuje na to da je pisac netko tko nije bio živi svjedok događaja Isusovog djelovanja, ali da je pisac veoma učen čovjek. Problem se javio kad je pisac Djela apostolskih u nekim ulomcima teksta koristio izraz „mi“, a nije spomenuo svoje ime, pa se nagađalo da je pisac uzeo nečiji tekst pa ga ukomponirao u svoj tekst. No Pavao spominje Luku koji mu je bio pratilac, što se i nalazi u Djelima apostolskim, a i taj pratilac je uzimao dijelove iz svog vlastitog teksta. Također se osporava Lukino autorstvo jer se tekst Djela apostolskih u nekim bitnim elementima bitno razlikuje od Pavlovih tekstova.¹⁶ Pravog proturječja ustvari nema jer je jednostavno tekst Djela apostolskih napisan neovisno o Pavlu. U prilog tome ide i činjenica da ljudi koji su slušali Pavlove govore nisu još bili upoznati s Bogom, dok se kod Luke neznanje o Bogu smatra grijehom. Zaključak koji možemo izvesti je da Pavao i Luka ne pišu isto, ali to nije problem niti izvor polemike u dokazivanju Lukinog autorstva.

4.1.3. Lukina teologija i odnos prema povijesti

U posljednje vrijeme mnogi tvrde kako je Luka u svojim tekstovima previše otišao u teologiju i zanemarivao povijesne aspekte, čak do te mjere da je bio spreman malo promijeniti povijest zarad teologije. Tumačenje ovoga problema se razgranalo na više mišljenja. Pristaše tzv. teorije književnih oblika, napose Vincent Taylor i R. Bultmann tvrde da je Luka bio samo kompilator koji je zapisivao nepovezane događaje i spojio ih u jedno. Također tvrde da je prije samog zapisivanja bilo čega o Isusovom životu, između naroda kolala usmena predaja. A kako se priča prepričavala mnogo puta i od strane više ljudi, neke stvari su se mijenjale u samom tekstu, dok su samo određeni dijelovi ostali isti. Pristaše ovog pravca su također smatrali da se usmena predaja prenosila na takav način kakav bi u tom određenom trenutku bio najpotrebniji za stanovnike određenog područja, i da se samim time izgubila bit onoga što je i kakav je bio Isus. Još jedna, nova hipoteza koja se pojavila zastupa tezu da evanđelisti nisu bili samo ljudi koji su izvlačili tekstove iz izvora i samo ih ubacivali u svoj tekst i da nisu uradili ništa više od toga. Ova teza također tvrdi da su evanđelisti imali svoje razloge zašto su

¹⁶Usp. Isto., str. 17.

određeni tekst stavili na baš to točno određeno mjesto, a i zašto su upotrebljavali baš određeni način kad su pisali o Isusu.

Bez obzira na različite pravce u kojima određeni pristaše idu u svom razmišljanju, svaka od tih struja ja dala neku svoju posebnost i pokazuje da se pisce može gledati kao teologe a istodobno kao pisce sa poštovanjem prema povijesti. Iznijevši sve navedeno moramo se složiti s time da je Luka itekako mario za povijest i da je, sudeći po mnogim kritičarima veoma učen povjesničar.

4.1.4. Odnos Lukinog i ostalih evanđelja

Odnos među evanđeljima se najjasnije vidi u podudarnosti određenih tekstova, i to ne samo važnih dijelova, kao npr. Isusovih riječi, nego i mnogo nevažnih dijelova. Sličnosti se također mogu naći i u prikazima određenih događaja, koji se nekad potpuno podudaraju. Glavne činjenice bismo ovako mogli izložiti:¹⁷

1. Opći plan je sličan: Isusova služba u Galileji, put u Jeruzalem, Isusovo stradanje. Samo Ivan spominje više Isusovih posjeta Jeruzalemu.
2. Postoje ulomci koji su vrlo slični (Mt 9, 6; Mk 2, 10; Lk 5, 24)
3. Matej i Marko se često slažu tamo gdje se Luka ne slaže, Marko i Luka nasuprot Mateju,
4. Kod Mateja i Luke postoje dijelovi teksta koje kod Marka nemamo.
5. Matej i Luka imaju sličnu, a ne podudarnu građu
6. Isti predmeti kazivanja su nekad stavljeni u drugačiji kontekst, npr. ozdravljenje kapetanova sluga (Mt 8, 5; Lk 7, 1)
7. U prva tri evanđelja ima građe koja se nalazi samo u određenom evanđelju

Opet dolazimo do usmene predaje koja se većinom zanemarivala jer uzevši sve dokaze u obzir, nema nikakvog razloga da bi evanđelisti zanemarili usmenu predaju dok su pisali svoja evanđelja. Kada govorimo o odnosu između evanđelja, prva tri evanđelja se puno više podudaraju međusobno u usporedbi sa Ivanovim evanđeljem. Zbog toga su se evanđelja Mateja, Marka i Luke često otiskivala u usporednim stupcima („sinopsis“), te su zbog toga

¹⁷Usp. L. MORRIS, *Tumačenje evanđelja po Luki*, str. 43.

nazivana „sinoptičkim“.¹⁸ Ta povezanost evanđelja i međusobne različitosti i ovisnosti dovela je do tzv. sinoptičkog pitanja. To pitanje je dovelo do prihvaćenog mišljenja da su Markovo evanđelje kao najstarije i izvor Q¹⁹ dva glavna vrela odakle su Matej i Luka uzimali dijelove za svoja evanđelja. Iako su Matej i Luka koristili iste izvore, svaki od njih donosi različite vlastite i sebi svojstvene podatke. Ta dva evanđelja se u mnogome podudaraju i to opet stvara stanoviti problem. Jedno od mišljenja je da je Luka uzimao dijelove ne samo od Marka, nego i od Mateja. Luka sam piše da su prije njega već o tome pisali (1,1). Tako da svako podudaranje koje Matej i Luka donose govori o tome da su obojica koristili isti izvor, a u onim dijelovima čije su razlike toliko velike trebalo bi rješenje nalaziti u drugim izvorima. Markovo evanđelje, s posebnim osvrtom na Lukino evanđelje gledajući dijelove Marka kod Luke, uočava se činjenica da ti dijelovi ne čine okosnicu Lukinog evanđelja. Što nas dovodi do zaključka da se Luka susreo sa Markovim evanđeljem tek u kasnijoj fazi pisanja svoga vlastitog evanđelja.

5. Isusove prispodobe

Isusove prispodobe slikovit su način pričanja u kojima, Isus slikama iz svakidašnjeg života predstavlja duhovnu stvarnost i Kraljevstvo Božje. Više od trećine Isusovih riječi bile su prispodobe.

Prispodobe su karakteristične za Evanđelja. U proročkom naviještanju u Starome zavjetu također se mogu naći slične usporedbe, metafore i alegorija. U Novom zavjetu imao oko 40 Isusovih prispodoba. One su slikoviti govor razumljiv tadašnjem vremenu. Isus govori obično u prezentu o stvarima koje se u prirodi i životu ljudi redovito događaju, imaju svevremensko značenje. Povezuje se slika i stvarnost. Postoje zajedničke veze između svakodnevnice i duhovne stvarnosti i Kraljevstva Božjeg. Kao što se pastir raduje pronađenoj ovci, tako se Bog raduje zbog jednog obraćenog grešnika. Prispodobe nemaju ulogu poučavanja, već uvjeravanja preko suvislosti, općenitosti i nečega što ima univerzalno značenje.

¹⁸Usp. *Biblijski leksikon*, KS, Zagreb, 1988, str. 85.

¹⁹Izvor Q (od njemačkog „Quelle-izvor“) je hipotetički pisani izvor koji je korišten u Matejevom i Lukinom evanđelju koji se ne nalazi u Markovom evanđelju. Pretpostavlja se da izvor Q bio zbirka „logiona“, Isusovih izreka.

5.1. Pojam i značenje usporedbe

Usporedbe su posebna vrsta književnog govora koji se često nalazi u Bibliji. Pojam dolazi od grč. „parabole“ koja ima dvostruko značenje: 1. zastranjivanje, 2. uspoređivanje, poređenje, priča. Usporedbu treba shvatiti kao zorno prikazivanje simbola, to jest slika koje su uzete iz zemaljskih stvarnosti da označe stvarnosti objavljene od Boga, stvarnosti koje zahtijevaju dublje tumačenje.²⁰ Prvotno se značenje riječi „usporedba“ odnosi na uspoređivanje dviju stvari postavljenih jedne uz drugu. Usporedba spada pod figure pomoću kojih se nešto želi pojasniti. Među ove figure spadaju također „metafora“²¹ i „alegorija“.²² Govoreći o značenju usporedbe uzet ćemo za primjer (Mt 23, 27) gdje Isus kaže da su farizeji „kao objeljeni grobovi“.

Usporedba je tajnovita i uzvišenija stvarnost koja se pokušava objasniti nama bližim i jasnijim pojmovima. U svim usporedbama koje Luka donosi u središtu pozornosti nalazi se tajna o Božjoj ljubavi. Isus se kao pravi Židov koristi već ustaljenim govorom u slikama, koje je svojstveno semitskim kulturama, kao što su proroci u SZ koristili u svojim govorima čije su teme bile pastiri, ženidbe, gozbe. Ipak, Isusove su usporedbe nešto novo, nešto sasvim novo i drugačije. Najvažnija stvar u usporedbi je poruka koja se može izvući iz cjelovite usporedbe koristeći detalje da bi se naglasila glavna misao. U usporedbi se neka misao ne izražava pojmovno, nego se prikazuje slikom ili simbolom.

5.2. Usporedbe u sinoptičkim evanđeljima

Usporedbe s kojima se susrećemo u Bibliji jednostavne su priče iz svakodnevnog života jer su ljudima bile zgodne za pamćenje, dirale su ih u srce i navodile su ih na razmišljanje.

Zajedničko svim usporedbama u evanđeljima je to da sve imaju malen početak i veliki završetak. Usporedbe u svojim kontrastima ne apeliraju samo na razum nego i diraju u osjećaje onih koji ih slušaju. Isus je govorio u obliku usporedbi, da bi ljudi mogli naslutiti što u stvari znači Kraljevstvo Božje. Isusova je nakana bila da usporedbama urazumi ljude i

²⁰X. L.- DEFOUR, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1980, str.991- 992.

²¹Metafora je književna vrsta u kojoj se dvije stvari poistovjećuju jedna s drugom ili se svojstva jedne pripisuju drugoj.

²²Alegorija je razvijena metafora produžena u daljnji govor.

navede ih na preispitivanje osnovnih stavova.²³ Isus je često u svojim poučavanjima koristio baš usporedbe i postavlja se pitanje zašto je baš to tako. Odgovore nalazimo u Bibliji. Kao što je maloprije rečeno, narod nije bio učen i većina njih je bila običan puk koji nisu imali načina za obrazovanje a i vrste poslova kojima su se bavili bili su vezani uz zemlju, bila to zemljoradnja, stočarstvo ili ribarstvo. Da bi takav sloj ljudi mogao shvatiti ono što se priča moralo se prijeći na teme koje su poznate takvim ljudima.

Isus je itekako svjestan toga i zato je način na koji se obraćao ljudima bio kroz prispodobe, jer prispodobama je mogao kroz slike objasniti ljudima baš ono što je bitno u Njegovim riječima. Na taj način Isus stvara zanimljivost i objašnjava ono što je nebesko kroz zemaljske pojmove i onim što je vidljivo objašnjava vidljivim pojmovima. Usporedbe su, kao što je već rečeno, zastupljene u evanđeljima, a zbog naše teme, koja je vezana za Lukino evanđelje, stavit ćemo naglasak na usporedbe u Lukinom evanđelju.

Prispodoba o sijaču (Lk, 8, 5- 8; Mk 4, 1- 9; Mt 13, 1- 9), o milosrdnom Samarijancu (Lk 10, 30- 35), o bogatom zemljoposjedniku (Lk 12, 16- 20), o neplodnoj smokvi (Lk 13, 6- 9), o mjestu na svadbi (Lk 14, 8- 11), o uzvanicima na objedu (Lk 14, 16- 24; Mt 22, 1- 14), o izgubljenoj i nađenoj ovci (Lk 15, 4- 7; 18, 12- 14), o izgubljenoj i nađenoj drahmi (Lk 15, 8- 10), o izgubljenom sinu/o milosrdnom ocu (Lk 15, 11- 32), o nepoštenom upravitelju (Lk 16, 1- 8), o bogatašu i Lazaru (Lk 16, 19- 31), o farizeju i cariniku (Lk 18, 9- 14), o mnama (Lk 19, 12- 27; Mt 25, 14- 30) i prispodoba o vinogradarima ubojicama (Lk 20, 9- 16; Mk 12, 1- 12; Mt, 21, 33- 46). Čitajući i razmišljajući o ovim prispodobama, a i onima koje nisu u Lukinom evanđelju, možemo doći do zaključka i reći kako Isus govori u prispodobama prema prilikama i vremenu, i svaka njegova usporedba ima utemeljenje u njegovu životu, a za cilj ima potaknuti ljude na razmišljanje, a kroz razmišljanje dovesti do obraćenja i do drugačijeg shvaćanja novih odnosa među ljudima i odnosa čovjeka sa Bogom.

Gledajući sve usporedbe možemo ih nazvati „narativnima“, odnosno „pripovijestima“ zbog slijeda podvezanih događaja u vremenu od početka do kraja. Iako nisu sve usporedbe toga tipa, većina njih jest. Temeljni princip pripovijesti je da ima „zaplet“, bez obzira da li se prenosi usmeno ili pismeno. Baš je taj „zaplet“ ono što čovjeka navodi da razmišlja i shvaća da bi i sam došao do raspleta. Zato opet naglašavamo da se usporedbe mora smjestiti u njihovo ozračje nastajanja: geografsko, ekonomsko, pravno, kulturno, običajno. Kroz usporedbe možemo čak shvatiti i sam život tih ljudi u Palestini sa povijesno- istraživačkog

²³A. WIESER, *Središnje teme Novoga zavjeta*, KS, Zagreb 1981., str. 19.

aspekta što može dovesti i do skoro potpunog rekonstruiranja svakodnevice palestinskog čovjeka. Svaka se usporedba u sebi može rekonstruirati i dovesti do različitih dokaza o različitim aspektima života.

I za naše današnje shvaćanje Isusovih prispodoba treba prvo shvatiti izbor tema koje Isus koristi u svojim prisodobama. Zato usporedbu treba promatrati kao tekst čvrste strukture i važno je pronaći odnos koji dinamički povezuje pojedine dijelove, jer upravo taj odnos prenosi izmišljenu situaciju u realnu. Uspoređujući usporedbe lako se može doći do zaključka da je u svima njima uvijek ista poruka, samo ispričana na različite načine i korištena u kontekstu koji je u tom trenu bio najbolji i najplodniji.

6. Božje praštanje i spasenje izgubljenih

Sve ono što je Isus govorio i činio, sve ono što je u temelju Isusovog poslanja je Božja ljubav. Ljubav koja se očituje u poniznosti čovjeka kojega Bog želi vratiti jer je izgubljen i u praštanju koje dolazi iz iskrene odluke za mijenjanjem svoga života i vraćanja one slike Božje koja nam je dana i koja je u nama.

6.1. Praštanje grešnicima

Isus u sebi pokazuje Božansku snagu, snagu nenasilja i ljubavi koja probija sve granice koje su ljudi postavili jedni prema drugima i tako prodire u područja istinske čovjekove egzistencije te omogućuje da i sam Bog uđe na nenasilan način u čovjekov život i u čovjekovu povijest.²⁴ Opraštanje je jedna od središnjih tema Isusovog djelovanja. Oproštenje je čak utkano i u samu molitvu Gospodnju, odnosno molitvu Očenaša koju je sam Gospodin Isus predao nama. Jer prvo moramo oprostiti jedni drugima da bi bili vrijedni Božjeg opraštanja (Mt 5, 23- 25).²⁵ Kada nam netko nanese zlo ili učini nešto protiv nas mi automatski tražimo osvetu koja jedino dolazi kroz nasilje. No, ako odlučimo oprostiti onome koji nam je nanio zlo i ako u svom srcu to iskreno odlučimo, onda smo mi u pravom smislu

²⁴Usp. B.LUJIĆ, nav. dj. Str. 350.

²⁵Ako dakle prinosiš dar na žrtvenik pa se ondje sjetiš da tvoj brat ima nešto protiv tebe, ostavi dar ondje pred žrtvenikom, idi i najprije se izmiri s bratom, a onda dođi i prinesi dar.

riječi pobjednici, jer smo pobijedili zlo koje je u nama. I ne samo da nas oprostjenje čisti i zacjeljuje, nego nam daje i snagu u našoj daljnjoj borbi.

Bog, koji je savršena ljubav i koji savršeno prašta, traži i od nas da mi uradimo isto. Ne zato što bi možda u očima drugih to bila slabost, nego zato što se zlo jedino može pobijediti ljubavlju, a ljubav je ona koja nam daje snagu da oprostimo. Zato se treba obratiti i okrenuti k Bogu. Svi smo pozvani na istinsko obraćenje, na promjenu onog grešnog u nama, treba smoći snage i priznati Gospodinu svoju grešnost, skrušeno se pokajati, pokušati promijeniti dosadašnji način života i nastojati pomoći bratu čovjeku, tu u svom susjedstvu, na radnom mjestu, u svakoj prilici ljudskog življenja. Nastojmo ne osuđivati druge, i neka naša molitva ne bude samo beskonačno ponavljanje molitava, nego neka bude molitva iz srca, razgovor s Bogom.

Isus je u svojim mnogim susretima sa onima koji su na rubu društva, prezrenima, odbačenima, bolesnima nudio Božje opraštanje koje je ponuda ljubavi i veoma osobna za svakog pojedinca. Jedan od primjera je i tema našeg rada gdje je na konkretnom primjeru Božji oprost na djelu. Zbog usmjerenosti jednih prema drugima na ovome svijetu jedino tako, odnosno jedino opraštanjem bratu čovjeku možemo vidjeti i osjetiti što znači i Božje oprostjenje i Božja ljubav.

Kao što je ranije bilo govora u ovom radu, Isus donosi jednu radikalnost, nešto novo i posve drugačije od onoga što su ljudi tadašnjega svijeta vjerovali i prakticirali. U to vrijeme za Židove je pojam bratstva bila zajednica, a svi ostali su bili tuđinci. Isusova nova poruka ljubavi i praštanja prelazi granice zajednice i dolazi u sferu općeg osjećaja prema svima, bili oni dio zajednice ili netko sasvim tuđ, sasvim stran. Poštivati razlike među ljudima, bile one vjerske, nacionalne ili kulturne, može nas dovesti do jednog stanja gdje nam više nijedan čovjek neće biti stran. Ne zato što će on biti kao mi, nego zato što ćemo prihvaćanjem onoga drugoga mi početi gledati drugim očima, onim očima kojima nas i Bog gleda, kao Njegovu djecu, svakog od nas. Ako stvarno želimo slijediti Isusa a samim time i ono što je Isus naučavao, moramo prvo shvatiti da se opraštanje događa samo u apsolutnoj slobodi i ljubavi, i ako to shvatimo onda nam je prvi korak u tom slijeđenju biti tolerantan, odnosno biti svjestan drugoga čovjeka u njegovoj različitosti i kulturnoj uvjetovanosti.

6.2. Spasenje izgubljenih

Kao što smo rekli za važnost praštanja tako moramo naglasiti i Božje neprestano traganje za izgubljenima, za onima koji su, po ljudskim standardima odbačeni, potlačeni, otpisani, prezreni, siromašni. Kada sretnemo takve ljude, u njima vidimo izgubljenost i osjećaj nepripadnosti nikome i ničemu. Mnogi takvi ljudi, kao što smo već spomenuli, su došli u jednom trenutku svoga života, do susreta s Isusom i ponovno se otkrili kroz Božansku snagu koju utjelovljuje Isus.

Od prisposoda koje govore o izgubljenosti navest ćemo samo one iz Lukinog evanđelja zbog same teme rada. Luka u svom evanđelju navodi tri prisposode o „izgubljenome“. Prisposoda o izgubljenoj ovci (Lk 15, 1-7), prisposoda o izgubljenoj drahmi (Lk 15, 8- 10) te na posljertku, jedna od najljepših Isusovih prisposodi, prisposoda o izgubljenom sinu (Lk 15, 11- 32)

7. Prisposoda o farizeju i cariniku Lk 18, 9- 14

Jednom prilikom Isus je ispričao sljedeću prisposodu:

Nekima pak koji se pouzdavahu u sebe da su pravednici, a druge potcjenjivahu, reče zatim ovu prisposodu: "Dva čovjeka uziđoše u Hram pomoliti se: jedan farizej, drugi carinik. Farizej se uspravan ovako u sebi molio: 'Bože, hvala ti što nisam kao ostali ljudi: grabežljivci, ne-pravednici, preljubnici ili - kao ovaj carinik.' Postim dvaput u tjednu, dajem desetinu od svega što steknem.' A carinik, stojeći izdaleka, ne usudi se ni očiju podignuti k nebu, nego se udaraše u prsa govoreći: 'Bože milostiv budi meni grešniku!' Kažem vam: ovaj siđe opravdan kući svojoj, a ne onaj! Svaki koji se uzvisuje, bit će ponižen; a koji se ponizuje, bit će uzvišen." (Lk 18,9-14).

7.1. Egzegeza teksta

Usporedba o farizeju i cariniku je najprije pripovijest o poniznosti pred Bogom i shvaćanja svoje vlastitosti i ograničenosti, dok je sa druge strane pripovijest o oholosti i pogrešnom shvaćanju sebe i drugih oko sebe.

7.1.1. Općenito o tekstu

Promatrajući i analizirajući ovaj Lukin tekst za oko i uho će nam zapasti riječ „molitva“. Ona i jest u temelju i centru ovog teksta. Zato možemo podijeliti ovaj tekst na par dijelova:

- a) Razlog pričanja ove prispodobe, za one koji podcjenjuju druge (Lk 18, 9- 10)
- b) „pravednik“ i „grešnik“- farizej i carinik (Lk 18, 10- 11)
- c) Osoba farizeja i njegova „molitva“ (Lk 18, 11- 13)
- d) Osoba carinika i njegova molitva (Lk 18, 13)
- e) Zaključak (Lk 18, 14)

Iz ovih dijelova teksta možemo uočiti ono što smo već gore naveli, a to je riječ „molitva“ koja se proteže kroz cijeli tekst.

7.1.2. Prvi dio usporedbe Lk 18, 9-10

Na početku prispodobe Luka nam donosi „razlog“ usporedbe, drugim riječima, ova usporedba je, kao što i sam početak kaže, za one koji su podcjenjivati druge, a za sebe su smatrali da su pravednici, odnosno pouzdavahu se u sebe. Isus donosi prispodobu o farizeju i cariniku. Evangelist naznačuje da je prispodoba upućena onima koji za sebe misle da su pravednici, a druge podcjenjuju. U to su, prema ovoj prispodobi, uključeni i farizeji. Pobožni su farizeji u narodu bili poznati po svojoj revnosti i neporočnosti, dok su carinici bili izdajice naroda jer su za Rimljane skupljali porez, a događalo se i da su to obavljali nepošteno. Ova su se dvojica našla zajedno u Hramu iz istog razloga – da bi molili.

Usporedba počinje sa upoznavanjem „likova“, „pravednog“ farizeja i „grešnog“ carinika. Ova dva lika kontrastiraju dva stava. Oni su živopisna ilustracija razlike između religije i vjere, skupa vjerskih istina i životnog predanja. Obojica dolaze u isti hram, mole se istom Bogu, ali je razlika među njima velika. Kao što smo već ranije rekli, tema ove prispodobe je molitva, pa ćemo donijeti prvo malo objašnjenje pojma molitve.

7.1.3. Molitva u Starom zavjetu

Osnovni čin ili drugačije rečeno, osnovni osjećaj koji čovjek vjernik ima prema Bogu je čin molitve. Molitva je uvijek bila u temelju religije. Ne samo monoteističkih i politeističkih religija, nego i svih religijskih zajednica kroz čitavu povijest a možemo

slobodno reći i od početka ljudskog razmišljanja. Čovjek je od svojih početaka osjećao da postoji nešto izvan njega, nešto što ne može opisati. A osnovni, a i početni čin je bila molitva.

Molitva u Starom zavjetu je isto tako bila osnovni čin obraćanja Bogu. U Izraelu je molitva bila usko povezana sa žrtvom, i zato takvu molitvu možemo i trebamo nazvati „liturgijska“ molitva. Iako je žrtva u Izraelu bila nešto veoma važno, čak su i imali mnogo formula za blagoslove žrtve, molitva je također bila važna, i sigurno su postojale formule i za molitve, ovisno o blagoslovu i blagdanu.

Što se tiče mjesta molitve, moglo se moliti bilo gdje, no najbolje mjesto za molitvu je bilo u hramu, licem okrenutim prema Svetinji nad svetinjama (Ps 5, 8; 28, 2; 138, 2).²⁶ Hram je za Izraelce bio centar vjere, a samim time žrtve i molitve, čak je bilo i propisano da se molitve i žrtve obavljaju u hramu u Jeruzalemu. Zbog svoje turbulentne povijesti, Izrael je bio u ropstvu i u sužanjstvu i tada nisu imali priliku ići u hram jer je on bio srušen a i bili su daleko od Jeruzalema. Tada su se molitvenim stavom vjernici okretali prema Jeruzalemu koliko god su točnije mogli odrediti smjer.

Što se tiče izvora gdje se spominju molitve, točnije liturgijske molitve u Starom zavjetu ima na par mjesta. Iako je svaka od molitava koje ćemo navesti osobna molitva, a ne molitva zajednice, nije toliko važno jer će nam i ti izvori pomoći da shvatimo strukturu dnevne molitve (Ps 4; 5; Jdt 9, 1; Dn 6, 11; Ps 55, 18).²⁷ Govoreći o Psalmima, molitva je tema koja se provlači kroz gotovo sve psalme, kroz razne prizme, slike i simbole. Psalmi sadrže prvenstveno u govorničkom obliku i strukturi povezane pjesničke molitve raznih vrsta. Jedan od načina molitve je bila pohvala Božjem imenu, odnosno pohvala Božjem skrbništvu na zemlji, na nebesima i ljudskoj povijesti. Kroz pohvalu Bogu izražava načelni stav divljenja, priznanja i pohvale zajednice. Riječ je o osobnoj i duboko doživljenoj molitvi i meditaciji čovjeka vjernika.²⁸

Uzimajući u obzir izraelsko bogoslužje i obrede koji su bili strogo određeni, i molitva je imala svoje obrede i pravila. Prvenstveno se može pričati o molitvenom stavu koji je uobičajeno bio stajanje. Vanjski stav tijela treba održavati moliteljevo unutrašnje raspoloženje, a uobičajeni stav čovjeka pred Bogom jest ponizno podlaganje.²⁹ Pored stajanja

²⁶*Biblijskateologija Staroga i Novoga zavjeta, str. 115.*

²⁷Ps 4 spominje jutarnju molitvu, Ps 5 spominje večernju molitvu, Jdt 9, 1 također spominje večernju žrtvu i molitvu, Dn 6, 11 i Ps 55, 18 spominje običaj moljenja ujutro, u podne i navečer.

²⁸B. LUJIĆ, nav. dj. Str 32.

²⁹R. E. BROWN, *Biblijska teologija Staroga i Novoga zavjeta, str. 115.*

molitveni stav je bio i klečanje, koje je većinom dolazila nakon stajanja. Klečanje pokazuje čovjekovo unutrašnje raspoloženje pokajanja i poniznosti koje dolazi obredno nakon što se Izraelac moli za svoj život, nakon čega se zahvaljuje Jahvi za sva njegova spasenjska djela u povijesti.

7.1.4. Molitva u Novom zavjetu

Govoreći o Novom zavjetu, i molitvi koja se proteže kroz njega, govorimo o Isusu Kristu koji je temelj Novoga zavjeta. Isus je „zaglavni kamen“ povijesti svijeta. Najavljivan u Starom zavjetu, prikazan u Novom zavjetu i postavljen za cijelu vječnost. Isus dolazi u ljudsku povijest kao onaj koji donosi Božju ljubav i spasenje utjelovljenju u samoj njegovoj osobi. Riječi i djela koja su u samoj srži Isusovog djelovanja dovode sve one koji ga slušaju i one koji ga susreću da promisle svoj život i da počinju mijenjati stare sheme kojima su bili vođeni, i da dođu do spoznanja istinske ljubavi i istinskoga mira. Krist dolazi spasiti sve ljude no posebne su njegove riječi (Mk 2, 17; Lk 5, 31-32; Mt 3, 12- 13).³⁰*Ne trebaju zdraviliječnika nego bolesni.* Krist Gospodin ne spašava pravednike nego grješnike. Kada bi Isus računao samo na idealne, savršene, bezgrješne, brzo bi korablja Kristova na bujicama stoljeća ostala pusta. Spasenje ostaje tajna, Božji dar. Sudac je Gospodin.

Primjer nam se daje i u temi ovoga rada, odnosno u tekstu koji je tema. Na početku vidimo da Isus kao Učitelj govori onima koji sve svoje pouzdanje stavljaju u sebe kao što to radi farizej. Pa ipak, Isus ne prezire i ne odbacuje farizeje. Nije podigao zid ignoriranja i mržnje kojim se mi ograđujemo kada s nekim ne želimo imati posla. Ne izbjegava ih. Evandjelje nam jasno kaže: ovoga puta Isus ne govori svojim odabranim učenicima ili svemu mnoštvu. obraća se upravo onima koji se pouzdavahu u sebe, a druge podcjenjivahu. Poklanja im pozornost. Eto, i onima koji misle da su pravedni upućuje svoju riječ, premda mi držimo da su vrijedni osude i da nisu u pravu.

Evandeoski nauk uzdrmava naš uhodani način mišljenja i osjećanja. Kristu su Gospodinu njegovi vlastiti suradnici, kojima je poklonio svoje veliko povjerenje, stali na put. Kao recimo Petar koji ga je pokušao zaustaviti ili Juda koji ga predaje svećeničkim glavarima. Pa ipak, Isus uspijeva ispuniti Očevo poslanje, dolazi do križa, i do Uskrsa.

³⁰Ne treba zdravima liječnika, nego bolesnima. Nisam došao zvati pravedne, nego grešne na obraćenje.

Kada bolje pogledamo, zapravo smo i mi sretni, zajedno s farizejem, ako smo slobodni od grabeža, nepravdi, iznevjerene ljubavi. Dobro je ako nas pristaše ne napuste kao obraćenoga farizeja, apostola Pavla za njegove prve obrane. I mi kažemo: Bogu hvala, ako toga nema. I takva je molitva u redu. Još više nas može zbuniti kada u izvorniku farizejeve molitve nađemo riječ *ευχαριστω euharistō* Bože, zahvaljujem ti. U kasnijem tekstu ćemo još o tome govoriti, a ovdje smo samo uzeli dio kao primjer molitve „pravednika“.

Još jedan važan moment, možda čak i najvažniji kada je u pitanju molitva u Novom zavjetu, je molitva Gospodnja koju Isus donosi.³¹ Prvi put nam sam Isus govori kako konkretno da molimo i što da molimo. Iz usta samog Boga smo dobili riječi za „razgovor“ sa Bogom. Analizirajući tekst Gospodnje molitve mogli bi je podijeliti na par dijelova koji su po sebi samostojni. Na početku molimo Gospodina da dođe Njegovo kraljevstvo. Ovime ispovijedamo svoju vjeru u ponovni Božji dolazak, i tako ispunjavamo vjeru u vječni život koji nam Bog nudi. Svoju najavu Božjeg kraljevstva Isus utemeljuje na starozavjetnim slikama, ali s jednom novom dimenzijom. O stvarnosti kraljevstva Isus govori slikovito u usporedbama, a svaka daje novo pojašnjenje te stvarnosti, koja i dalje ostaje tajanstvenom.

Drugi dio molitve govori o Božjem dobročinstvu. Bog Otac koji nas je stvorio brine se za nas, za svoju djecu. Matej i Luka donose Isusov govor o Božjem dobročinstvu u kojem Krist direktno govori što ustvari znači pouzdati se u Boga i vjerovati Bogu kao svome Ocu koji se brine za svoju djecu (Mt 6, 25- 34; Lk 12, 22- 32).³² Isus koristi pojam kruha, a hrana se uvijek poistovjećivala prvenstveno s pojmom kruha jer je u povijesti kruh bio glavna živežna namirnica, smatrao se Božjim darom i izvorom ljudske snage. A također je i nedostatak kruha značio oskudicu u zajednici. U Izraelu se kruh spominje u bijegu iz Egipta, kada su Izraelci bili u pustinji i Bog ih je hranio manom³³ s neba. Dok je kruh također bio simbol zajedništva kroz zajedničko objedovanje gdje se kruh lomio i dijelio sustolnicima kao što je i Isus činio na Posljednjoj večeri.

Treći dio molitve nam donosi dio o prošnji da nam Bog oprostí naše grijehé kako i mi opraštamo onima koji su nama sagriješili. Ova prošnja Očenaša nam govori ono što smo i do sada vidjeli, a to je da je Bog milosrdni Otac koji nam u svojoj savršenoj ljubavi, spreman oprostiti naše grijehé za koje se iskreno kajemo, ali također nam stavlja pred oči činjenicu da postoji i jedan važan uvjet za to. Da bi nam u potpunosti bilo oprašteno potrebno je da i mi

³¹Lk 11, 2- 4; Mt 6, 9- 13

³²U nekim rukopisima nedostaje dio „ili što ćete piti“.

³³Hrana koja oblikom podsjeća na pahuljice, zrnate, slatke kuglice.

sebe oslobodimo svojih okova negativnog. Onaj koji moli svojim stavom i unutrašnjim raspoloženjem priznaje da mi nemamo pravo tražiti oprostjenje za naše vlastite grijeha ako mi sami uskraćujemo drugima svoje oprostjenje. Kao djeca Božja svi smo pozvani da budemo sudionici Božje ljubavi, a time moramo biti slični Njemu koji je prava i iskrena ljubav a samim time dolazi oprostjenje. U odnosu sa drugim čovjekom moramo biti kao što je Bog u odnosu s nama. A pod time se podrazumijeva i oprostjenje bratu čovjeku. Ono je rezultat iskustva Božje dobrote. Nasljeđujući Krista mi priznajemo Bogu prvenstvo jer nasljeđujući Božji oprost prema nama je da mi imamo snage oprostiti drugima.

Oprostjenje je srce poruke, jer „evanđelje“ je „radosna vijest“ o oprostjenju grijeha. U stvari, spasenje se sastoji samo u primljenom oprostjenju koje koincidira s onim danim. To potonje je jedini i bitni uvjet (dostatan i nužan) za spasenje, tj. za život.³⁴

Zadnji dio molitve Gospodnje glasi „i ne uvedi nas u napast“ kod Luke, dok kod Mateja ima i nastavak „nego izbavi nas od zloga“. Kako tumačiti ovaj dio? Prvo pitanje koje nam pada na pamet je: Kako Bog koji je apsolutno dobro može dovesti u napast?

Valja priznati da odgovor na to pitanje nije jednostavan. No sjetimo se da je sveti apostol Jakov sigurno znao Očenaš i da je svoje vjernike učio baš tako moliti, a u svojoj poslanici (Jak 1,13-14) piše: »Neka nitko u napasti ne rekne: 'Bog me napastuje.' Ta Bog ne može biti napastovan na zlo, i ne napastuje nikoga. Nego svakoga napastuje njegova požuda koja ga privlači i mami.« Jakov ipak nije tražio da se promijeni taj dio Očenaša, odnosno da se ta prošnja drugačije izrekne. Osjetio je samo potrebu upozoriti svoje vjernike da moleći tako ne pomišljaju da bi Bog ikoga napastovao.

Možemo se pitati zašto se je Isus baš tako izrazio. Možda riječ »napast« na tom mjestu treba shvatiti kao »kušnju« pa bismo tim zazivom molili Boga da nas poštedi teških kušnja koje jedva možemo podnijeti.

Moguće je pronalaziti i drugačija značenja, možda je u kratkoj izreci i sadržano više značenja. Čim smo, zajedno s apostolom Jakovom, sigurni da Bog nikoga ne napastuje, slobodno nam je promišljati o tim značenjima, prihvaćati ono koje nam najbolje odgovara, otvoreni mogućnosti da sutra proniknemo još bolje i prihvatljivije rješenje. Bilo kako bilo, suvremeni kršćanin ne smije se ni u kojem prijevodu usuditi mijenjati ono što se nije usudio nijedan dosadašnji kršćanski naraštaj.

³⁴M.VUGDELIJA, *Opraštanje- srce molitve Gospodnje* (Mt 6, 12), Služba Božja, god. 47,1/ 2007., str. 6.

Kod nastavka koji Matej dodaje u svom evanđelju je sve prilično jasno. Prva Petrova opisuje djelovanje zloga (1 Pet 5, 8- 10)³⁵ na jedan konkretan način i pokazuje koliko je zlo uporno i beskrupulozno. Isus je itekako svjestan zla i zato nam i govori da molimo Boga za obranu i zaštitu. Biblija nas također poziva da obučemo „ratnu opremu“ (Ef 6, 14- 18)³⁶, što nam također pokazuje koliko je ustvari stvarnost zla jaka, zlo nije nešto nestvarno i da mržnja nije nešto bezopasno jer zahvaća izravno egzistenciju osobe. Zlu se jedino možemo suprotstaviti nadom. Ne našom tzv. običnom i jednostavnom nadom, nego nadom koja izvire iz trpljenja uz bok Onoga koji trpi. Nadom koja dolazi iz shvaćanja i prihvaćanja stvarnosti koju donosi Krist. Ni takva nada nije samostojna, niti samodostatna. Svoju trpeću nadu moramo staviti u Gospodinove ruke i tamo je ostaviti.

Trpljenje koje proizlazi iz nade, iz ljubavi, je naše „da“ koje u svojoj slobodi, u svojoj apsolutnoj slobodi kažemo Gospodinu, ne neki način i uzvraćamo Gospodinovo poštovanje naše slobode i prihvaćamo Njegov križ.

8. „Pravednik“ i „Grešnik“

Osvrćući se na pojam molitve dolazimo i do primjera koji je temelj ovog rada, a to je prispodoba o farizeju i cariniku. Dvojica ljudi, u društvu gledani na suprotan način. Jedan poštovan a drugi prezren. Jedan omiljen u društvu, drugi smatran izdajicom. Na prvi pogled možemo ustanoviti koji je od njih dvojice „pozitivan“ a koji je „negativan“. No ova prispodoba otvara sasvim novu perspektivu i čini ono što Isus čini u svakom susretu, donosi jedan pozitivan „šok“ i pokazuje Božji zahvat u životu čovjeka.

8.1. Molitva farizeja Lk 18, 11-12

Prvo na što bi trebali obratiti pažnju je govor tijela. Farizej stojeći uspravan, upućuje zahvalnu molitvu za sve ono što praktično čini u svojoj pobožnosti. Farizejeve konkretne čine ne treba obezvrjediti jer on živi pobožan život koji zaslužuje svaku pohvalu. No, ono što se u

³⁵Otrijeznite se! Bdijte! Protivnik vaš, đavao, kao ričući lav obilazi tražeći koga da proždre. Oprite mu se stameni u vjeri, znajući da takve iste patnje podnose vaša braća po svijetu.

³⁶Držite se dakle! Opašite bedra istinom, obucite oklop pravednosti, potpašite noge spremnošću za Evanđelje mira! U svemu imajte uza se štit vjere: njime ćete moći ugasiti ognjene strijele zloga. Uzmite i kacigu spasenja i mač Duha, to jest Riječ Božja.

ovoj prisposobi smatra „lažnom“ pobožnošću je način na koji on moli. Dok spominje Bogu ono pozitivno što radi u svom vjerskom životu, ali međutim prezire i uništava molitvu drugoga tako što vlastito stajanje pred Bogom pretvara u nadmoćno uzdizanje na drugim čovjekom. Ne zahvaljuje Bogu zato što ide ispravnim putem, nego zato što nije kao drugi, i tako upropaštava i onu „pravu“ pobožnost koja djeluje u njegovom životu, i samim time ne stvara relacije s obzirom na Boga, nego ostaje usredotočen na samog molitelja.

Isus na raznim mjestima definira farizeje kao grabežljivce (Lk 11, 39), izbjeljene grobove, srebroljupce, nepravednike.³⁷ Bog poznaje njihova srca, njihovu nutrinu (usp. Lk 11, 39), a ona je puna grabeža, ona je srebroljubiva. To bi trebala biti njihova uzvišenost i pravednost, no pred Bogom je to odvratnost, upravo „idolopoklonstvo“, jer onečišćuje „nutrinu“ koju je Bog stvorio. Time zapravo sami sebe svrstavaju u nepravednike.³⁸

I ovaj farizej pokazuje svoju „nepravednost“ i „lažnu“ pobožnost. On, naime, dolazi u Hram iz potrebe. Ne moli ništa, ne traži ništa, ne prosi ništa iz Božje ruke, on jednostavno daje hvalu i zahvalu. On je pravednik kakvog opisuju i toliki psalmi u Starom zavjetu. On hodi pravim putem, ne ide putem grešničkim i o Božjim zakonima misli dan i noć. Za njega je carinik iza njega „bezbožac“ jer ne obdržava zakon. Svojim uspravnim stavom pokazuje stav duše molitelja koji se vidljivo vidi i iz njihove molitve. Farizej u svojoj molitvi samo nabraja što je pravednog učinio bez moljenja Božje milosti i bez potrebne poniznosti koju bi trebao imati vjernik u svojoj molitvi. On samo „obavještava“ Boga o svojoj „dobroti“. U molitvi se ponaša i govori kao da je sve što ima djelo njegovih ruku, a ne zahvaljujući Božjoj milosti koji mu je dao zdravlje da može postiti i novac da može davati drugima. Sve što farizej radi je u skladu sa zakonom i to je „pravedno“, ali analizirajući farizejev stav i unutrašnje raspoloženje možemo sa sigurnošću zaključiti da je sve to radio bez osjećaja, bez ljubavi, dok se u isto vrijeme uzdizao iznad drugih i smatrao ih nižima od sebe. Isus ih zato i naziva oholima.

Ovaj farizej nam daje odličan primjer što znači biti i smatrati sebe samodostatnim i „vjernim“. Izraz koji Isus koristi za farizeje, a to je „izbjeljeni grobovi“ opisuje baš ono što i ova prisposoba. Izvana se čine dobrim i uzoritim, dok im je unutarnji osjećaj prazan i truo. Sve ono izvanjsko što je farizej radio jest i mora se smatrati dobrim i pobožnim jer obdržavati zakon je bilo itekako pohvalno, posebno uzimajući u obzir činjenicu da su farizeji ispunjavali zakon i više nego li većina naroda u Izraelu. U svom ophođenju i vladanju farizej nam može

³⁷Izraz „nepravednici“ se direktno veže uz ljude kojima je i upućena ova prisposoba.

³⁸M. CIFRAK, *Slika o Bogu ili etika (Lk 18, 9- 14)!*?, Zagreb, 2005., str. 546.

biti uzor, ali njegovo unutrašnje stanje je u potpunoj suprotnosti. Njegovo umovanje je poprimilo pogrešne crte. Matejevo evanđelje donosi dugi Isusov govor gdje možemo vidjeti sve ono što je bilo pogrešno i grešno kod farizeja i pismoznanaca (Mt 23, 1- 36). Tu ih Gospodin naziva licemjerima, slijepim vođama, budalama, slijepcima, zmijama i leglom gujinjim. Izraz „licemjeri“ Isus ponavlja čak 6 puta. Ponavljanjem tog pojma Krist želi da dodatno naglasi ono što je srž farizejskog i pismoznanskog bezakonja i grijeha.

Farizej u ovoj našoj prispodobi pokazuje mnogo sličnoga sa farizejima kojima se Isus obraća u Matejevom evanđelju. Oholost njegove molitve pokazuje da ono dobro što on čini dobroga, čini samo zato da sebe može držati pravednim i da sebi može reći da je pravedan. Možemo reći da na neki način ovaj farizej zahvaljuje sebi, a ne Bogu. On hvali svoju velikodušnost a ne Božju veličinu. Svojim „dobrim“ djelima on je već sebi napunio ruke tako da nema više mjesta u njegovim rukama da ga Bog obdari. Iako su mu „pune“ ruke on odlazi iz hrama praznih ruku pred Bogom, i zato se ne vraća kući opravdan. Njegova ispovijed nije bila ispovijed njegovih vlastitih grijeha, nego grijeha onih drugih, onih „grešnih“. Najvažniji čimbenik u ispovjedi, pokajanje, nije imao, zato nije dobio oprostjenje i opravdanje. Iako je sve ono što je rekao o sebi bila istina, ono što je bilo pogrešno je unutrašnje raspoloženje i duh njegove vlastite molitve. Kao što smo već rekli, u njegovoj molitvi nema svijesti o grijehu, o poniznoj ovisnosti, o vlastitoj bespomoćnosti. Samo na početku spominje Boga i onda cijelu molitvu posvećuje sebi. Uzmemo li ovog farizeja za primjer možemo i danas vidjeti takve „farizeje“.

8.2. Molitva carinika Lk 18, 13

Sljedeći lik koji se spominje u prispodobi je „grešni“ carinik. Ljudskom „logikom“ i razumom automatski možemo osuditi carinika. Što se tiče carinika, on je uistinu veliki grešnik! Nije se pretvarao, sakrivao iza tobožnje poniznosti kad se nazvao grešnikom! Zakidao je porezne obveznike, uzimao je više nego je smio nego li mu je bilo dozvoljeno, obogatio se na račun svojih sunarodnjaka, najčešće sirotinje. Izmamio je više od jedne suze na oči mnogoj udovici. Jednom riječju: bio je pljačkaš, kradljivac i gulikoža.³⁹

Kao što smo spomenuli kod farizeja, tako ćemo se i kod lika carinika osvrnuti na stav i govor tijela, a i na unutrašnje raspoloženje. Carinik je očito bio svjestan onoga kakav je, bio je

³⁹P. POLONIJO, *Evanđeoska razmatranja*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 1994., str. 302.

svjestan svoje grešnosti. Dva momenta koja su centar Lk 18, 13 su carinikov spuštenu pogled i mjesto gdje je stajao, na ulazu u hram. Govoreći o spuštenu pogledu prvo moramo reći kako je u Izraelu tijekom molitve u hramu bilo uobičajeno da se pogled uzdigne prema nebu kao izravan odnos prema Bogu. Oči spuštene i usmjerene prema zemlji su znak duboke poniznosti, a u ovom slučaju, velikog osjećaja krivnje. Ovaj carinik se također udara u prsa govoreći „Bože smiluj se meni grešniku“. Ova molitva je kroz povijest kao i danas srž molitve pravoslavnih kršćana koja se u njihovoj pobožnosti naziva „molitva srca“ i „Isusova molitva“. Ta je molitva ušla u centar njihove molitve, pogotovo u monaškoj tradiciji.

Udaranje u prsa je praksa koja je bila u tradiciji crkve od samih početaka, a kasnije je uvrštena i u liturgiju Crkve. Vjernici mole „Ispovijedam se Bogu svemogućemu... da sagriješih mišlju, riječju, djelom i propustom: moj grijeh, moj grijeh, moj preveliki grijeh“. I svaki puta kada izgovore riječ „grijeh“ udare se u prsa. Udarac predstavlja udarac u našu nutrinu koju treba potresti da se probudimo, progledamo i obratimo Bogu. Udarcima u prsa označavamo spoznaju vlastite grešnosti, kajemo se i želimo se maknuti od svojih grešnih puteva i vratiti se Bogu.

Još jedan važan moment je to da je carinik stajao izdaleka. Bogataš vidi izdaleka Abrahama i Lazara u njegovom krilu (Lk 16, 23), Petar je slijedio izdaleka Isusa kojeg su odvodili u kuću velikog svećenika (Lk 22, 54). U ovim primjerima podalje se stoji s obzirom na Hram, Abrahama i Isusa, koji su u posebnom odnosu s Bogom.

Svi ovi stavovi tijela carinika izriču kako bez Boga ne može te kako od njega očekuje sve. On se suočava sa jednim, sa Istinom, sa Bogom. Suočava istinu o sebi koju nosi u sebi, koje je posve svjestan, te očajnički vapaj potrebe za Bogom. Bog mu treba, On je istina njegova života. Carinik zna da pred Boga nije mogao donijeti ništa osim svojih grijeha. On u sebi nalazi podbačaj, pomanjkanje kreposti, pobožnosti. On može samo moliti: Bože, milostiv budi meni grešniku. On kako se čini, ništa svoga ne može pokazati Bogu. Ipak ima povjerenje u Božju ljubav i milosrđe, ali ne da druge ponižava, kao farizej, nego priznaje svoju vlastitu nedostojnost.

Istina njegovo obraćenje i kajanje nije završilo plačem i udaranjem u prsa. Skrušeni carinik je toga svjestan. On znade da će prema mogućnostima morati ispraviti svoju nepravdu, povratiti sve stečeno na nepravedni način. On sve to predobro znade i osjeća sve to u dnu

svoje duše i on je spreman sve popraviti. Čim prije i što temeljitije.⁴⁰ Njegova molitva je jednostavna, on moli za oprostjenje i ako zna što ustvari zaslužuje. Carinik nema nikakvih olakotnih okolnosti na koje bi se mogao pozvati i jedino što može učiniti je potpuno se prepustiti Božjoj milosti. Božja milost je jedino što se carinik usudio tražiti.

8.3. Opravdanje u poniznosti Lk 18, 14

U zadnjem dijelu ove prispodobe dolazimo do vrhunca gdje Isus sažima poruku cijele prispodobe, opravdanje⁴¹. Carinik je otišao kući opravdan, smatran pravednim, oslobođen optužbe za svoje grijeha. Carinik bijaše opravdan jer je došao pred Boga ponizno i svjestan svih svojih grijeha, dok je farizej došao Bogu samo da bi sebe pohvalio, a usto ne traži ništa od Boga jer sve što mu treba može naći u sebi. Zato Isus na kraju izriče „svaki koji se uzvisuje, bit će ponižen; a koji se ponizuje bit će uzvišen“ (Lk 18, 14; 14, 11; Mt 18, 4; 23, 12). Zato Isus kaže da je carinik otišao opravdan, jer se ponizio pred Bogom i zato je opravdan. Opravdanje nije povezano s njegovim djelima. Isus nije rekao da carinik više nije kriv, nego da je opravdan. Iako carinik neće odmah prestati grijehiti i biti savršen. Opravdanje je čin koji se događa u trenutku, dok je posvećenje proces koji traje čitav život. Zakej je još jedan primjer carinika koji se počeo mijenjati u susretu s Bogom. Isus čak dolazi u njegovu kuću i tim činom na neki način, posvećuje Zakeja, njegovu obitelj i dom. Zanimljivo je primijetiti da ova usporedba nije jedino mjesto u Bibliji gdje se govori o tome da su carinici i grešnici bili spremniji pokajati se za grijeha i povjerovati u Krista nego religiozni ljudi. Farizej je bio religiozan i to mu je zaslijepilo oči da ne vidi svoju grešnost i potrebu za Božjom milošću. Nije shvaćao da njegova dobra djela nisu ni blizu kakva trebaju biti. Carinik nije imao ovih problema. Bio je svjestan svoje grešnosti i nedostojnosti i tako se, po tom pitanju, nalazio u puno boljoj poziciji nego farizej. Isus je religioznim ljudima svoga vremena rekao da su carinici i bludnice na putu za Kraljevstvo nebesko prije njih (Mt 21, 31- 32).⁴² Bog može oprostiti, a ujedno ostati pravedan, samo i jedino zato što je Isus Krist, Sin Božji, našu krivicu i kaznu preuzeo na sebe.

⁴⁰P. POLONIJO, nav. dj., str 303.

⁴¹Opravdanje se naziva uspostava „pravih“ odnosa između Boga i čovjeka. Opravdanje nastaje savezom, obraćenjem i djelima pravednosti, a ne djelima zakona (Rim 3, 24- 27).

⁴²Zaista, kažem vam, carinici i bludnice pretekoše vas u kraljevstvo Božje! Doista, Ivan dođe k vama putem pravednosti i vi mu ne povjerovaste, a carinici mu i bludnice povjerovaše. Vi pak, makar to vidjeste, ni kasnije se ne predomisliste da mu povjerujete.

Sveti Pavao piše u svojoj poslanici Rimljanima: „Svi su zaista sagriješili i potrebna im je slava Božja; opravdani su besplatno njegovom milošću po otkupljenju u Kristu Isusu. Njega je Bog izložio da krvlju svojom bude pomirilište po vjeri. Htio je tako očitovati svoju pravednost kojom je u svojoj božanskoj strpljivosti propuštao dotadašnje grijeh; htio je očitovati svoju pravednost u sadašnje vrijeme da bude pravedan i da opravdava onoga koji je od vjere Kristove.“ (Rim 3, 23. 26). Ponovno jedna dobra lekcija iz Isusovih usta kada se govori o pravoj i lažnoj pobožnosti.

Carinik nam pokazuje primjer grešnog i izgubljenog čovjeka koji, svjestan sebe i svojih grijeha, želi da opet bude „nađen“, da u Bogu nađe putokaz koji će ga vratiti na put dobra, na pravi put. Biti izgubljen pa biti ponovno nađen čini kontekstualni okvir velike radosti koja prožima većinu prisposoba u evanđeljima. Isus u svojoj prisposobi o izgubljenoj dražmi govori o radosti neba za svakog onog koji je izgubljen pa nađen, za svakog obraćenog grešnika. Stoga bi bilo neophodno uvijek iznova dozivati u svijest to kako ne bismo smjeli biti žalosni kad se izgubljeni vrati, da ne bismo i sami bili izgubljeni⁴³. Isus nam daje otvorenu pozivnicu da mu dodemo, potpuno slobodni i sa apsolutnim povjerenjem prema Onome koji je dao sve za nas.

⁴³B. LUJIĆ, *Iskre ljubavi iz evanđelja*, KS, Zagreb, 2001, str. 165.

ZAKLJUČAK

Bože, milostiv budi meni grešniku! (Lk 18, 13). Prispodoba o farizeju i cariniku nam pokazuje što je i kakva je Božja milost. Poniziti se pred Bogom i priznati pred Njim sve ono što jesmo, i dobro i loše, dovodi nas do jednog dubokog odnosa između Stvoritelja i Njegovog stvorenja. Odnosa u kojem smo ogoljeni, slabi i nemoćni. Ispravnim i poniznim dolaskom pred Boga očitujemo Njegovu snagu i povjerenje da nas On voli i da će nam oprostiti. Carinik dolazi u hram svjestan svoje grešnosti i svoje slabosti, ne usuđuje se ni pogled dignuti. Ponizuje se i traži smilovanje za sve ono grešno što radi u svom životu.

Bože, hvala ti što nisam kao ostali ljudi! (Lk 18, 11). Farizej dolazi u hram hvaliti sebe i ono dobro što radi. Nabraja Bogu svoje „uspjehe“ i bez ikakve poniznosti uspoređuje sebe sa ostalim ljudima „grešnicima“ i tako se odmiče od njih. Njegov ponos i samodostatnost ne daju Bogu prostora da djeluje u njegovom životu. Dolazi pred Boga sa punim rukama dobrih djela i neporočnog života. Ne traži opravdanje i ne dobiva ga jer njegove ruke su već pune i nema mjesta za Božju milost.

Poruka ove prispodobe nam donosi značenje poniznosti i traženja milosti koju Bog uvijek daje onima koji ga zatraže. Ako smo sami sebi dovoljni onda tu nema mjesta za Boga i za njegovu milost. Poniziti se pred Bogom znači biti svjestan svoje nesavršenosti i grešnosti, pružiti prazne ruke Bogu i iskreno zatražiti milost.

IZVORI I LITERATURA

- ANTOLOVIĆ, Josip, *Duhovni velikani: sveti katoličke crkve II*, Filozofsko- teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 1988.
- BIBLIJA, KS, Zagreb, 1991.
- BIBLIJSKI LEKSIKON, KS, Zagreb, 1988.
- BROWN, Raymond Edward, *Biblijska teologija Staroga i Novoga Zavjeta*, KS, Zagreb, 1980.
- CIFRAK, Mario, *Slika o Bogu ili etika (Lk 18, 9- 14)!?*, Zagreb, 2005.
- DEFOUR, Xavier Leon, *Rječnik biblijske teologije*, KS, Zagreb, 1980.
- GRABNER-HEIDER, Anton, *Praktični biblijski leksikon*, KS, Zagreb 1997.
- JOZIĆ, Tomislav, *Društvena teološka etika*, Vrhbosanska katolička teologija, Sarajevo, 2000.
- LUJIĆ, Božo, *Iskre ljubavi iz Evanđelja*, KS, Zagreb, 2001.
- LUJIĆ, Božo, *Isusova otvorena antropologija*, KS, Zagreb, 2005.
- MARKEŠIĆ, Fra LUKA, *Čovjek u Božjoj milosti*, Franjevačka teologija Sarajevo, Sarajevo, 2008.
- MORRIS, Leon, *Tumačenje Evanđelja po Luki*, Dobra Vest, Novi Sad, 1983.
- POLONIJO, Pio, *Evanđeoska razmatranja*, Provincijalat franjevaca konventualaca, Zagreb, 1994.
- REBIĆ, Adalbert, *Pravednost u Starome zavjetu*, Bogoslovska smotra, Vol. 62 No 1- 2 Prosinac, 1992.
- VUGDELIJA, Miroslav, *Opraštanje- srce molitve Gospodnje (Mt 6-12)*, Služba Božja, god. 47, 1/ 2007.
- WEISER, Alfons, *Središnje teme Novoga zavjeta*, KS, Zagreb, 1981.